

О. М. Дорошенкодиректор інклюзивно-ресурсного центру
Міської ради міста Кропивницького

ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ДО ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена аналізу сучасної підготовки вчителів до інклюзивного навчання у системі післядипломної педагогічної освіти. У статті розглядається питання підготовки вчителя початкової школи до роботи в умовах інклюзії у системі післядипломної педагогічної освіти, проаналізовано нормативно-законодавчі документи, наукова та методична література, яка визначає порядок підготовки вчителів до інклюзивного навчання у системі післядипломної освіти. Розглянуто післядипломну педагогічну освіту, як, на сьогодні, єдиний офіційний складник процесу фахового зростання вчителя. Проаналізовано місце післядипломної освіти в українському законодавстві та визначено власне бачення вдосконалення спеціальної освіти та професійної підготовки особи шляхом поглиблення, розширення і оновлення її професійних знань, умінь і навичок або отримання іншої спеціальності на основі здобутого раніше освітньо-кваліфікаційного рівня та практичного досвіду. Розкрито місію системи післядипломної освіти у забезпеченні нової якості вчителя початкових класів, здатного здійснювати професійну діяльність в умовах нестабільності, невизначеності та постійних змін у сучасній початковій школі. Вказано на переваги цієї галузі освіти, порівняно з базовою професійною, розкриті її певні особливості. Акцентовано увагу на визначному факті післядипломної педагогічної освіти, як такої, що здійснює навчання дорослих, які вже мають вищу освіту й досвід практичної діяльності за фахом.

На основі аналізу науково-методичних джерел, нормативно-правових документів запропоновано власне бачення удосконалення системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників у системі післядипломної підготовки до роботи у закладах з інклюзивним навчанням.

Ключові слова: післядипломна освіта, підвищення кваліфікації, професійна підготовка.

Постановка проблеми. Питання різновидів функціонування системи післядипломної підготовки педагогічних кадрів досить дискусійне в освітніх колах України. Проект документа положення про післядипломну освіту розробленого з урахуванням нових засад функціонування системи вищої освіти, визначених Законом України «Про вищу освіту», активно обговорюється, вносяться критичні зауваження та пропозиції. На даний час в Україні функціонує післядипломна педагогічна освіта, яку здійснюють обласні інститути післядипломної освіти або структурні підрозділи закладів вищої освіти, що мають потрібний рівень акредитації. Вивчення досвіду професійної підготовки педагогів відкриває нові можливості для удосконалення системи неперервної педагогічної освіти в Україні в умовах її адаптації до вимог загальноєвропейського освітнього простору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання післядипломної підготовки вчителів досліджували такі науковці, як О. Абдуліна, Н. Кузьміна, І. Лернер, В. Сластьонін. Різні аспекти базової й післядипломної педагогічної освіти представлено у працях розглядали такі вчені, як Н. Дем'яненко, О. Дубасенюк, С. Крисюк, В. Луговой, В. Майборода, Н. Протасова. Система післядипломної педагогічної освіти упродовж

останнього часу постійно вдосконалюється у науковому та організаційно-методичному напрямках через внесення корективів у зв'язку зі зміною суспільних вимог до результатів педагогічної праці. Це засвідчують наукові праці з питань теорії та практики післядипломної педагогічної освіти, підвищення кваліфікації педагогічних кадрів (Ю. Бабанський, В. Бондар, Л. Даниленко, А. Колупаєва, Т. Сущенко, В. Олійник, Н. Протасова)

Мета статті – проаналізувати наявні ідеї підготовки вчителів до інклюзивного навчання у системі післядипломної педагогічної освіти.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розбудови демократичного напрямку розвитку гуманного суспільства, визнанням нашою державою у 1991 році Конвенції ООН «Про права дитини», посилилася увага до якості й доступності освіти для дітей з особливими освітніми потребами. Кожна людина, незалежно від стану здоров'я, наявності фізичного чи інтелектуального порушення, має право на одержання освіти, якість якої не різниться від якості освіти здорових людей.

В Україні формується нова філософія державної політики щодо дітей з особливими освітніми потребами, реалізуються та поширюються моделі інклюзивного навчання, вдосконалюється норма-

тивно-правова база відповідно до міжнародних договорів у сфері прав людини.

До реформування системи освіти в Україні зумовлюють загальні тенденції та перетворення у суспільному житті – рух до європейської спільноти та дотримання демократичних цінностей, зокрема усвідомлення власної значущості й поважності як людини, індивідуальності й неповторності, повага один до одного, права і свободи та інші. У зв'язку з цим актуальності набуває функціонування нової гуманістичної парадигми, що пов'язана з правом на отримання освіти незалежно від стану здоров'я, наявності фізичного чи інтелектуального порушення, якість такої освіти не відрізняється від якості освіти здорових людей, що й покладено в основу організації інклюзивного навчання.

Як визначено в українському законодавстві, післядипломна освіта визначається як спеціалізоване вдосконалення освіти та професійної підготовки особи шляхом поглиблення, розширення і оновлення її професійних знань, умінь і навичок або отримання іншої спеціальності на основі здобутого раніше освітньо-кваліфікаційного рівня та практичного досвіду.

Ми вважаємо, що ця галузь освіти, попри численні недоліки, порівняно з базовою професійною, має певні переваги, а саме: вона менш інерційна, здатна реагувати на швидкі соціально-економічні зміни; має безпосередній двосторонній зв'язок із практикою. Варто брати до уваги той факт, що заклади післядипломної педагогічної освіти навчають дорослих, які вже мають вищу освіту й досвід практичної діяльності за фахом.

На нашу думку, упровадження моделі інклюзивного навчання в Україні стає пріоритетом державної політики. З метою створення для людей з функціональними обмеженнями рівних можливостей у суспільстві був прийнятий Закон «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», що поклав початок створення інклюзивного соціального середовища, у тому числі у закладах загальної середньої освіти. Це значно розширило можливості родин, що виховують дітей з особливими потребами у виборі навчального закладу. Для створення сприятливого освітнього середовища у державному бюджеті передбачено кошти на придбання спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку, обладнання, дидактичного матеріалу та особливих наочних засобів, які сприяють виконанню дитиною індивідуальної програми її розвитку. Та все ж однією з найактуальніших невіршених проблем, на нашу думку, є проблема професійної підготовки вчителів, здатних працювати в інклюзивному середовищі, оскільки вчитель – головна дійова особа, покликана реалізувати стратегічні освітні цілі.

У галузевому стандарті вищої освіти (спеціальність «Початкове навчання»), який вважався

чинним до лютого 2018 року, були відсутні вимоги щодо інклюзивної компетентності вчителя початкової школи, тому маємо ситуацію, коли сучасний вчитель не володіє основами спеціальної дидактики та не готовий працювати в умовах інклюзії. У той час як Європейський профспілковий комітет освіти наполегливо рекомендує, щоб така складова, як навчання школярів з особливими потребами, була частиною підготовки всіх учителів, а не тільки тих, хто працює з такою категорією дітей, тому що у будь-якому класі і на будь-якому етапі навчання можуть бути такі діти. Для України проблема формування професійної готовності педагогів до роботи в умовах інклюзивної освіти є гостро актуальною, оскільки спектр функцій учителя значно розширюється. Тобто, окрім основних компетенцій (дидактичної, виховної і розвивальної), додаються просвітницька функція (інформування громадськості та батьків про особливості навчального процесу при інклюзії), діагностична (вивчення можливостей та потреб дитини), та найголовніше корекційна (добір і проведення психолого-педагогічних заходів щодо виправлення або послаблення недоліків. Вирішення проблеми формування готовності вчителя до роботи в умовах інклюзії покладено на систему післядипломної педагогічної освіти.

Можна зазначити у контексті питання різновидів функціонування системи післядипломної підготовки педагогічних кадрів досить дискусійне в освітянських колах України. На даний час в Україні функціонує післядипломна педагогічна освіта, яку здійснюють обласні інститути післядипломної освіти або структурні підрозділи закладів вищої освіти, що мають потрібний рівень акредитації. Відповідно до чинного законодавства для педагогічних працівників в Україні є обов'язкове проходження не рідше одного разу на п'ять років підвищення кваліфікації [1]. Важливою умовою проходження чергової атестації є наявність документу про проходження курсів підвищення кваліфікації на базі інститутів післядипломної освіти. Така ситуація, на нашу думку, перетворює інститути післядипломної педагогічної освіти на монополістів з надання послуг у даній сфері, що не сприяє створенню конкурентного середовища.

З нашої точки зору, вивчення передового досвіду професійної підготовки педагогів до роботи в інклюзивному середовищі відкриває нові можливості для удосконалення системи неперервної педагогічної освіти в Україні в умовах її адаптації до вимог загальноєвропейського освітнього простору.

Зважаючи на різноплановість підходу до підвищення кваліфікації вчителів, європейські вчені розмежовують «вузьке» і «широке» трактування поняття «післядипломна освіта». Як зазначає В. Швидун [3], визначення стосується здебіль-

шого навчання людини для провадження педагогічної діяльності (роботи вчителем, викладачем) і здатності адекватно реагувати на модернізацію системи освіти (оновлення навчальних програм, запровадження нових дисциплін, використання інтерактивних технологій навчання). «Широке» розуміння, на яке орієнтується більшість європейських дослідників в окресленні цілей і завдань післядипломної педагогічної освіти, запропоноване у контексті реалізації принципу «навчання впродовж життя» або «безперервного навчання», тобто передбачене прагнення та можливість учителя підвищувати свій професійний, методичний рівень протягом усього періоду педагогічної діяльності.

В. Швидун [4] наголошує на значущості внеску як зарубіжних, так і українських учених у розроблення термінології теорії педагогіки.

Цілком поділяємо думку О. Казачінер [2] щодо поєднання післядипломної педагогічної освіти із системою загальної середньої освіти через підвищення кваліфікації педагогів на базі навчальних закладів для найбільш повного задоволення індивідуальних потреб. У цьому контексті йдеться про безпосередню реалізацію на практиці поняття «неперервна освіта» через розвиток двох її складників: індивідуального професійного зростання педагога та шкільної системи у цілому.

Цілком погоджуємося з думкою В. Луначека [6] про те, що на сьогодні нарізана потреба перейти до обов'язкової незалежної сертифікації педагогічних працівників, право проведення якої має бути надане акредитованим кваліфікаційним центрам. Причому, порядок проходження сертифікації педагогічних працівників має погоджуватись із професійними об'єднаннями педагогів, громадськими організаціями, які здійснюють свою діяльність в освітній сфері, а стосовно професійної освіти – також з об'єднаннями роботодавців. Для демонополізації цієї сфери необхідно перейти до системи «гроші ходять за педагогом» у післядипломній освіті. У бюджетах відповідних рівнів передбачаються кошти на проходження педагогічними працівниками відповідних курсів підвищення кваліфікації у закладах системи післядипломної педагогічної освіти. Проте педагог позбавлений свободи вибору у тому, де саме він бажав би підвищити свій фаховий рівень і з яких аспектів. Вочевидь, що, з одного боку, така усталена прак-

тика не стимулює педагога, оскільки асортимент освітніх послуг, які його змушують отримувати, у такому випадку часто не відповідає його запитам і потребам, а з іншого – не стимулює також заклади післядипломної педагогічної освіти, які є монополістами і гарантовано отримують кошти за проходження у них педагогами відповідних курсів чи практик.

Висновки та перспективи. Отже, проаналізувавши сучасні ідеї підготовки вчителів до інклюзивного навчання у системі післядипломної педагогічної освіти України, з нашої точки зору процес підвищення кваліфікації педагогічних працівників і керівників освіти повинен бути принципово змінений. На нашу думку необхідно удосконалити систему підвищення кваліфікації педагогічних працівників відповідно до найкращого світового досвіду, шляхом створення мережі закладів, що мають ліцензійне право на підвищення кваліфікації педагогів, тим самим створити конкурентне середовище серед закладів надавачів послуг. Мотивувати широкі маси вчителів до активної участі у процесі підвищення кваліфікації. Зробити процес навчання цілісним та індивідуалізованим, об'єднавши курсовий і міжкурсний період, враховуючи запит педагога та потребу навчального закладу.

Список використаної літератури:

1. Про освіту: Закон України від 28.09.2017 № 2145-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>.
2. Казачінер О.С. Післядипломна освіта як важливий чинник розвитку інклюзивної компетентності сучасного вчителя філологічних дисциплін. Вісник Черкас. нац. ун-ту. Сер.: Педагогічні науки. № 9. 2017. С. 87–91.
3. Швидун В.М. Аналіз поняття «післядипломна педагогічна освіта» в контексті інтеграції освітніх систем. Розвиток системи державного управління в Україні. № 3 (42). 2013. С. 1–7.
4. Олійник І. Підготовка педагогів до реалізації компетентнісного підходу в умовах інклюзивного навчання. Нова пед. думка. № 2. 2012. С. 148–151.
5. Луначек В. Післядипломна педагогічна освіта: чи потрібна нова модель розвитку. Постанова проблеми. URL: <http://education-ua.org/ru/articles/588-pislyadiplomna-pedagogichna-osvita-chi-potribna-nova-model-rozvitku>

Doroshenko O. Problems of teacher training for inclusive education of elementary school students in the system of postgraduate pedagogical education in Ukraine

The article is devoted to the analysis of modern teacher training for inclusive education in the system of postgraduate pedagogical education. The article deals with the issue of the preparation of the elementary school teacher for work in the conditions of inclusion in the system of postgraduate pedagogical education, analyzed normative-legislative documents, scientific and methodical literature, which determines the procedure for preparing teachers for inclusive education in the system of postgraduate education. The postgraduate pedagogical education is considered as, for today, the only official component of the process of professional growth of the teacher.

The place of postgraduate education in the Ukrainian legislation is analyzed and the actual vision of the improvement of special education and professional training of a person through the deepening, expansion and updating of his professional knowledge, abilities and skills or obtaining another specialty on the basis of the obtained earlier educational qualification level and practical experience has been determined. It is pointed out the advantages of this branch of education, compared with the basic professional, revealed its particular features. The emphasis is placed on the outstanding fact of postgraduate pedagogical education, as one that carries out training for adults who already have a higher education and experience of practical activity in the specialty.

On the basis of the analysis of scientific-methodical sources, normative-legal documents, the author's own vision of improving the system of professional development of teaching staff in the system of post-graduate preparation for work in institutions with inclusive education is proposed.

Key words: postgraduate education, advanced training, vocational training.